

Landbouw-update

Een notitie over ontwikkelingsrichtingen en perspectieven voor de landbouw in Groningen

(conceptversie 2022-2212)

Aanleiding

Provinciale Staten van provincie Groningen hebben, in het kader van o.a. de NPLG (Nationaal Programma Landelijk Gebied) ontwikkeling, gevraagd naar een Groningse visie op de toekomst van de landbouw. Een visie bedoelt als oriënterende input op de positie van landbouw binnen de NPLG opgave in Groningen.

Met deze notitie schrijven we niet een nieuwe visie maar sluiten zoveel mogelijk aan bij de kaders die in het koersdocument rond de omgevingsvisie zijn opgenomen. Daarnaast maken we voor deze notitie - naast feitelijke en zichtbare ontwikkelingen - gebruik van visies, perspectiefnotities en toekomstbeelden die recentelijk over de landbouw in Groningen en Noord Nederland beschikbaar zijn gekomen.

Gesprek

Op 13 december 2022 werd door een brede vertegenwoordiging van de primaire landbouw in Groningen gesproken over de toekomst van de landbouw in onze provincie. Naast de vele zorg- en aandachtspunten die zijn uitgesproken ten aanzien van doelen en opgaven die op de landbouw afkomen in relatie tot het verdienvermogen, werd ook duidelijk de trots naar voren gebracht: trots om onderdeel te mogen zijn van het voortbrengend vermogen van de natuur, trots op de gezinsbedrijven waarbinnen gezinnen zich naast het landbouwbedrijf inzetten voor de leefbaarheid in hun omgeving en trots op de vernieuwing en verduurzaming die de sector al heeft doorgemaakt.

Doel notitie

In deze notitie gaan we in op de te verwachten ontwikkelingen en perspectieven voor de landbouw in Groningen voor de komende 8-10 jaar. Deze notitie beschrijft geen aanpak hoe daar te komen. Dat is en wordt onderdeel van de uitwerking van het gebiedsplan NPLG en het (nieuwe) uitvoeringsprogramma Landbouw van de provincie. Het specifieke doel van deze notitie is om de landbouw positie binnen de diverse dossiers zoals het NPLG te verduidelijken. Met deze notitie beogen we daar een richtinggevende aanzet voor te geven.

Gebiedsgerichte insteek en ketenbenadering

Deze notitie bouwen we op vanuit de gebiedsbenadering (A) en de agro-keten benadering (B) en de betekenis daarvan in gebieden (C).

A. Gebiedsgerichte insteek

We kijken naar drie geografische niveaus:

- 1) De provincie Groningen als geheel
- 2) De Groningse deelgebieden
- 3) Het bedrijfsniveau

B. Agro-keten insteek

We bouwen deze notitie ook op vanuit het oogpunt van een aantal prominente agro-ketens. We zoomen in op de perspectieven voor de agro-ketens voor met name de akkerbouw en zuivel. Tevens gaan we in op de toekomst voor de intensieve veehouderij.

C. Landbouw betekenis binnen gebieden

Tot slot brengen we een schets van de landbouw opgave binnen de specifiek voor Groningen gedefinieerde gebieden. Van Westerwolde tot Waddenkust, Westerkwartier tot Oldambt.

Kenmerken landbouw sector in Groningen anno 2022

- De provincie telt 2478 primaire landbouwbedrijven. Samen goed voor gebruik van zo'n 162.000 hectare (ca. 70% van het totale areaal). Iets meer dan de helft daarvan wordt gebruikt door zo'n 997 akkerbouwers (vooral voor aardappelen, graan en suikerbiet), het restant voornamelijk door en voor de ruim 773 melkveehouderij-bedrijven (grasland, voedergewas, weidegang). Verder zijn er in Groningen nog 400 'overige' graasdierbedrijven (schapen (116), vleeskoeien (165) en melkgeiten (15)). En heeft de provincie 114 intensieve veehouderijen (varkens en pluimvee). 4,2% van de primaire bedrijven in Groningen is biologisch.
- Het merendeel van de Groningse landbouwproducten wordt verwerkt en verder tot waarde gebracht door Avebe, Cosun, Agrifirm, Friesland Campina, HZPC, DunAGro, Holland Malt. Deze en andere bedrijven zijn vanwege hun rol in verwerking, toelevering en distributie wezenlijk onderdeel van de totale agroketen en daardoor zeer nauw verbonden met boeren in Groningen, maar ook in Friesland en Drenthe. Tegelijkertijd zorgt dit 'agrocluster' voor veel werkgelegenheid. Bijna 70.000 mensen hebben werk in het noordelijke agrocluster (ca 11% van de totale werkgelegenheid in Noord Nederland). De totale omzet van het noordelijk agrocluster is 5,3 miljard euro. Dat is ongeveer 10% van de totale toegevoegde waarde in Noord Nederland.

LANDBOUW ONTWIKKELRICHTING IN DE PROVINCIE GRONINGEN

Groningen is en blijft een landbouwprovincie. Samengevat is dat de koers die ingezet wordt in het [Koersdocument](#)¹. voor de omgevingsvisie dat in september '22 door Provinciale Staten van Groningen is vastgesteld.

Vanuit het [Programma Duurzame Landbouw 2020-2024](#)² heeft de provincie Groningen in haar landbouwbeleid een 'Natuurinclusieve kringlooplandbouw in Groningen in 2030' opgenomen als wenkend perspectief. Een koers die inzet op het sluiten van kringlopen en het versterken van de biodiversiteit met een goed inkomen voor de boer als belangrijke randvoorwaarde.

Gezien de prominente aanwezigheid van de landbouwsector in de provincie Groningen kan worden geconcludeerd dat Groningen een echte landbouwprovincie is. Echter ook een sector die met een veranderende opdracht te maken krijgt. Een veranderende opdracht die o.a. ingegeven wordt door veranderende wetgeving.

Kaders vanuit wettelijke verplichtingen

- Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR)
- Wet Natuurbescherming (NB) gericht op N2000 gebieden en betere bescherming Nationaal Netwerk Nederland (NNN) naar een betere bescherming van weide- en akkervogels, naar minder stikstofemissie en -depositie.
- Europees Landschapsverdrag: betere bescherming landschap
- Kaderrichtlijn water: betere waterkwaliteit
- Klimaatakkoord: betere zorg voor klimaat

Kaders vanuit provinciaal beleid

- In september '22 hebben Provinciale Staten het koersdocument voor de Groninger omgevingsvisie vastgesteld.
- GS hebben in 2019 het Programma Duurzame Landbouw 2020-2024 landbouw vastgesteld.
- Binnen de huidige geconsolideerde Omgevingsvisie (herzien in 2022) is opgenomen dat provincie duurzame ontwikkeling van de landbouw stimuleert.
- Per 1 januari geldt dat uitbreiding van intensieve veehouderij bedrijven in Groningen niet meer is toegestaan.

¹ https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Dossiers/Omgevingsvisie/Koersdocument_Omgevingsvisie_Provincie_Groningen.pdf

² https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Beleid_en_documenten/Documentenzoeker/Landbouw_veeteelt_en_visserij/Landbouw/Programma_Duurzame_Landbouw_2020-2024.pdf

Perspectiefrichting Groninger landbouw

We zien een verschuiving van productie van groene grondstoffen naar meer combinaties met maatschappelijke diensten. Vanwege klimatologische ontwikkelingen en opgaven, gevat in internationale afspraken, op het gebied van biodiversiteit, klimaat en schoon water zien we dat er meer behoefte ontstaat voor het leveren van maatschappelijke diensten al dan niet in combinatie met productie van groene grondstoffen. Te denken valt aan diensten zoals een groen-blauwe dooradering, CO₂-vastlegging in landbouwbodems, vasthouden van water, landschapsonderhoud etc.

Op hoofdlijn zien we voor de toekomst dat de Groningse landbouw- en bijbehorende ketens blijvend bijdraagt aan het leveren van:

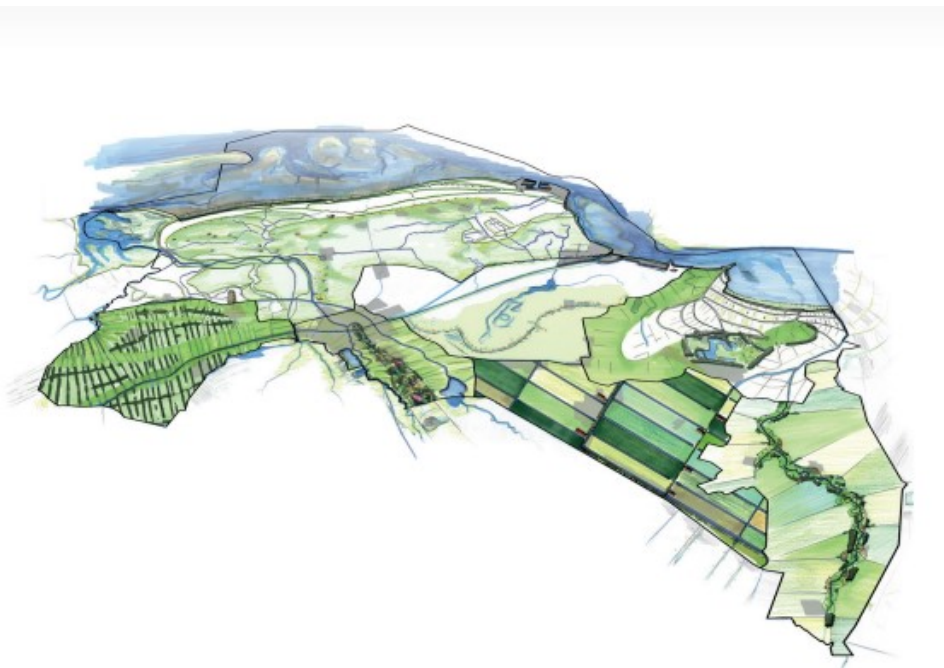
1. **Hoogwaardig voedsel en groene grondstoffen** (inclusief uitgangsmateriaal). Dit zijn producten die aansluiten bij toenemende vraag naar hoog nutritionele voeding, meer plantaardige eiwitten, maar ook aan b.v. duurzame bouwmaterialen of basisproduct voor nieuwe chemie.
2. **Maatschappelijk gewenste diensten**. Dit kunnen diensten zijn op het gebied van natuur- en landschap(sbeheer), klimaat (CO₂-vastlegging) en water (waterberging).
3. **Kennis en innovaties** die wereldwijd kunnen worden toegepast voor het verduurzamen van landbouwsystemen en het zorg dragen voor voldoende gezond voedsel.

Dit gebeurt op een manier die:

- Bijdraagt aan een goede inkomenspositie (verdienvermogen) van de Groningse boer.
- Bijdraagt aan een gezonde leefomgevingskwaliteit (natuur, biodiversiteit, lucht, bodem, water en klimaat).
- Bijdraagt aan de brede welvaart van Groningen. Onder brede welvaart verstaan we de balans tussen ecologische-, economische- en sociaal-culturele-waarden van de gebieden binnen Groningen. Groningergebieden en ruimtelijke passend en van waarde in het landelijk gebied.

A. ONTWIKKELRICHTING VANUIT GEBIEDSOPGAVEN

In de kwaliteitgids van Groningen wordt de provincie op basis van ontstaansgeschiedenis en de huidige verschijningsvormen van het landschap ingedeeld in 7 deelgebieden. Als we verder inzoomen op de landbouw in deze gebieden zien we op basis van de unieke kwaliteiten in de gebieden een diversiteit aan perspectieven ontstaan.

Een eerste vertaalslag van perspectieven in de Groninger gebieden vinden we in het koersdocument van de Groninger omgevingsvisie. Hierin is een driedeling gemaakt voor de diverse gebieden en de daarbij behorende opgaven.

1) Gebieden met nieuw perspectief

We verwachten dat we in de laaggelegen veengebieden, die zich vooral ten oosten van de stad Groningen uitstrekken, toe moeten naar een andere inrichting en een deels ander gebruik van het gebied. Dat is het gevolg van de voortgaande bodemdaling en veenoxidatie. Deze gebieden vragen een nieuw perspectief. Groei naar meervoudige functies met bijvoorbeeld andere teelten (zoals gewassen voor de bouw), water, recreatie, natuur, wonen en energie biedt de kans om deze gebieden nieuwe uitstraling en betekenis te geven.

2) Voedselproductiegebieden

Op het Hogeland en in de Dollardpolders liggen waardevolle voedselproductiegebieden. Juist hier is de grond van nature zo voedselrijk, dat het bij uitstek geschikt is voor de teelt en productie van voedsel voor mensen. Wij willen dat we deze gronden daar optimaal voor blijven benutten. Dat betekent ook dat we er geen grootschalige, monofunctionele zonneparken toestaan. Ook in deze gebieden werken we uiteraard toe naar een toekomstbestendige inrichting met meer kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw. Door het gebied aan te passen aan wat het klimaat vraagt, door de verzilting te onderzoeken en best passende oplossingen te vinden (dat kan ook tegengaan van verzilting zijn), door ruimte te zoeken voor meer biodiversiteit (bijvoorbeeld in de akkerranden) en door het afbouwen van bestrijdingsmiddelen.

3) Gemengde gebieden

Het Westerkwartier, Gorecht en rond de beekdalen in Westerwolde zijn en blijven gebieden met een mix aan functies in het landelijk gebied. De combinatie van recreatie, (extensieve) landbouw, water en natuur wordt verder doorgezet. De Veenkoloniën ontwikkelen zich naar alle waarschijnlijkheid tot een meer gemengd gebied, waar de landbouwfunctie een belangrijke rol blijft houden, onder andere vanwege de waarde van het gebied voor de teelt van fabrieksaardappelen en suikerbieten. Hier liggen opgaven voor het verbeteren van de bodemstructuur, zodat het gebied beter benut kan worden als landbouwgebied. Bovendien helpt een goede bodemstructuur bij het tegengaan van de uitspoeling van voedings- en meststoffen en bij het vasthouden van water. Dat draagt in belangrijke mate bij aan de doelstellingen vanuit de Kaderrichtlijn Water. Daarnaast kiezen we ervoor om een steviger structuur van groene en blauwe verbindingen te ontwikkelen in de veenkoloniën. Dat helpt om in tijden van droogte stofstormen tegen te gaan en vergroot ook de recreatieve aantrekkelijkheid van het gebied.

B. ONTWIKKELING VANUIT DE KETEN OPGAVE

In de gebieden is de boer een belangrijke drager en uitvoerder van de opgaven in zijn/haar directe omgeving. Daarom is het van belang de gebiedsgerichte aanpak ook te vertalen naar perspectief op het boerenerf. Ontwikkelingen in de agro-ketens zijn daarin mede bepalend.

Er ontstaat een meer regionale betekenis door een breder productportfolio wat steeds meer beweegt richting een volhoudbaar duurzaam landbouwsysteem. Waarbij de gezondheid van de bodem een cruciale factor wordt. Om de landbouw een goede toekomst te bieden en tegelijk de natuur- en leefomgeving te versterken én een gezonde leefomgeving voor de bewoners te realiseren is het nodig om boeren ruimte te bieden om hun bedrijf aan te passen aan de omgeving. De bedrijfssystemen van de toekomst zullen divers zijn en meer toegespitst op de kenmerken van het specifieke gebied. Daarbij geldt dat digitalisering een belangrijke katalysator gaat worden. Digitalisering wat je terugziet in b.v. de precisielandbouw als ook voor het observeren van de gebiedskwaliteit (biodiversiteit, water, ..).

De 'harde' grenzen tussen de grondgebonden sectoren en de natuur zullen verder vervagen. Overgangszones in het landschap zullen in de toekomst zichtbaarder worden, waarbij de functies elkaar kunnen ondersteunen in het realiseren van de meervoudige doelen. In de komende jaren zal door ontwerpen, ontwikkelen en bijsturen in veel gebieden een landbouw ontstaan die naast het leveren van producten ook andere maatschappelijke diensten levert zoals recreatie, zorg of natuur.

De afzetmarkten voor de producten zullen gericht blijven op met name Europa. Ook omdat Europese wetgeving het verdienmodel van de toekomst beïnvloed. Bij agro-food ketens vertaalt zich dit naar het blijvend verlagen van de ecologische footprint en het zoeken naar duurzame hoogwaardige en gezonde teelten of producten en een verschuiving naar meer plantaardige voeding. Vanuit andere afnemende ketens, b.v. de bouw, is een ontwikkeling gaande die

steeds meer gericht is op biobased materialen met daarin b.v. vastlegging van CO2 als belangrijke duurzame driver.

Het keten-initiatief Fascinating zet nu al in op benutting van reststromen, energie efficiëntie van de keten en duurzame productie van nutriënten voor een gebalanceerde gezonde voeding. Deze en andere vergelijkbare initiatieven laten nu al een duidelijke richting zien hoe het perspectief van de landbouw in Groningen zich op termijn gaat aftekenen.

De melkveehouder

De melkstromen gaan steeds meer voldoen aan duurzame eisen. Dat betekent dat gecertificeerde productie de nieuwe standaard zal zijn en blijven waarbij klimaat neutraliteit en behoud van biodiversiteit van bepalend belang worden en circulair in een grondgebonden model. Dat betekent, ook voor de melkveehouderij, een stap voor stap verandering van b.v. de toepassing naar andere voergewassen (b.v. meer kruidenrijk) en zal er ook minder aangevoerd worden uit voerketens van elders (denk aan soja). Afzetting van mest zal binnen eigen gebiedscontext plaatsvinden. De melkveehouder is daarnaast in staat andere kringloop diensten te leveren zoals b.v. compostering van groene reststromen uit het gebied of diensten die samenhangen met natuurbeheer, klimaatbeheer of schoon water.

De akkerbouwer

In algemeenheid zal de primaire akkerbouw moeten anticiperen op veranderende omstandigheden door droogte en verzilting en voorwaarden vanuit andere doelen. De voedselketen: we verwachten voorbij 2030 toenemende aandacht voor humane plantaardige voeding en minder gewas voor veevoer. De saldi per hectare zullen daardoor hoger komen te liggen. We verwachten dat er naast bestaande (internationale) ketens een bescheiden maar groeiende lokale keten bedient gaat worden. Tevens zien we meer diversiteit in voedsel gewassen voor specifiekere consumentenbehoefte (gezondheid, smaak, gemak). De biobased materialen keten: naast productie voor de voedselketen zijn er ook andere ketens die bedient worden. Denk daarbij aan de groeiende behoefte aan biobased materialen t.b.v. de bouw of textiel industrie.

De intensieve veehouder

Het huidige beleid van de provincie Groningen legt beperkingen op ten aanzien van verdere groei. De positie van de intensieve veehouderij in de circulaire opgave van Groningen is een verder te ontwikkelen rol (combi met akkerbouw). Blijvende zorg is een rendabel verdienmodel bovenop bovenwettelijke kaders. Ook aansluiting bij meer korte ketens wordt als kans gezien.

C. LANDBOUW OPGAVE BINNEN GRONINGER GEBIEDEN

Per gebied gaan we een verwachte toekomstschets maken van de landbouw. Dit beoogt niet volledig te zijn maar meer als kenmerkende landbouwrichting voor het gebied.

We maken daarbij onderscheid tussen voedsel en biobased ketens en de leefomgevingsfactoren / diensten die je per gebied zou kunnen herkennen of ontwikkelen.

Transitie opgave van landbouw binnen ketens en omgeving	Landbouw producten	Verwaarding naar producten
VOEDSEL KETEN: <ul style="list-style-type: none"> • Van bulk naar hoogwaardig. • Van dierlijk naar plantaardig. • Van veevoer naar direct humaan 	<ul style="list-style-type: none"> • b.v. aardappel, suikerbiet, melk, vlees, ... 	<ul style="list-style-type: none"> • Naar voedsel (humaan, dier) • Naar gezondheidsproducten • Naar medicijnen • Naar ...
BIOBASED KETEN: <ul style="list-style-type: none"> • Van fossiel naar biobased materialen 	<ul style="list-style-type: none"> • b.v. vezelhennepe, lisdodde, vlas, .. 	<ul style="list-style-type: none"> • Naar bouw materiaal • Naar chemie (bioplastics) • Naar textiel
LEEFOMGEVING: <ul style="list-style-type: none"> • Naar een rijk landschap • Naar schoon zoet water • Naar een klimaat adaptief landschap 	<ul style="list-style-type: none"> • b.v. bodem gezondheid, biodiversiteit, schoon water, klimaat adaptief 	<ul style="list-style-type: none"> • Naar biodiversiteit (b.v. boerenlandvogels) • Naar schoon water • Naar CO2 vermindering • Naar toerisme

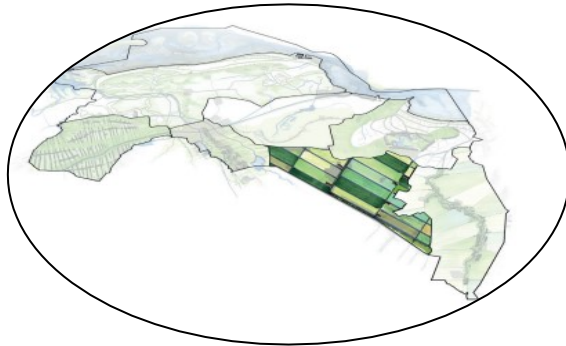
VEENKOLONIEN

“HET EIWIT-TRANSITIE-LAB”

In de Veenkoloniën vindt een verschuiving plaats van de productie van zetmeeltoepassingen naar eiwitproducten met een hoge toegevoegde waarde. De coöperatie Avebe gaat hierin voorop met het bieden van faciliteiten voor verwerking, maar ook bij de verdere kennisontwikkeling die daarvoor nodig is. Naast de teelt van aardappelen voor plantaardige eiwitten passen ook andere eiwitgewassen prima in het veenkoloniale bouwplan. Met een ruime en goede verkaveling en veel oogstbare dagen kan de Veenkoloniën uitgroeien tot belangrijke leverancier van plantaardige eiwitten ten behoeve van humane toepassingen. Hierbij wordt veel gebruik gemaakt van nieuwe technologie waarbij een natuurinclusief bouwplan wordt gerealiseerd. Het veenkoloniaal bouwplan wordt naast de teelt van eiwitgewassen afgewisseld met teelten die grondstoffen voortbrengen voor diverse biobased toepassingen. Het fijnmazig netwerk aan wijken en kanalen is een unieke kwaliteit en kans om te benutten voor een groenblauwe dooradering, waarmee niet alleen landschap en biodiversiteit zijn gediend, maar waarmee de natuur door diertlijke bestuivers en plaagbestrijding bijdraagt aan een schone en efficiënte voedselproductie.

Kwaliteiten en kansen Veenkolonien

- Grootschalige landbouwstructuur
- Verwerkende industrie
- Ketens
- Veel oogstbare dagen
- Eiwit transitie
- Sterke relatie primair en verwerking
- Teelten van duurzame bouwmaterialen
- Smart farming
- Groen blauwe dooradering

Voedsel keten

Hoogwaardige plantaardige eiwitten

Biobased keten

Teelt en verwerking van vezelgewassen tbv biobased materials

Leefomgeving

Groen blauwe dooradering

OLDAMBT

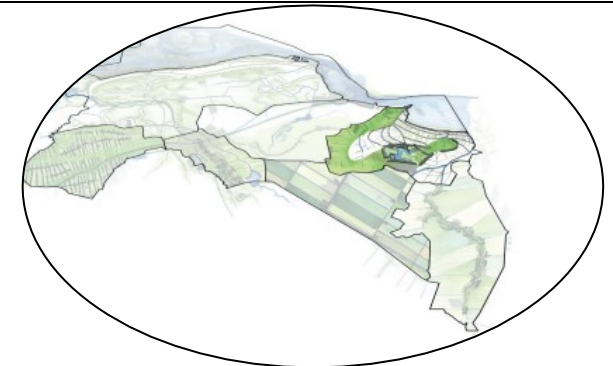
“DE NIEUWE GRAANSCHUUR”

Golvend graan. Dat is hoe we op een zomerdag het Oldambt herkennen. Waar nu nog veel graan wordt geteeld t.b.v. de veevoeder industrie zal de komende jaren de graanschuur naar verwachting steeds meer produceren voor directe humane voeding. De toenemende vraag naar regionale graanproducten zal bijdragen aan het verkorten van de keten. Hiermee wordt het Oldambt de nieuwe graanschuur van een grote groep consumenten in (Noord)Nederland. Naast het leveren van graan voor consumentenproducten, zien we meer korte kringlopen ontstaan waarbij er uitruil is van producten tussen akkerbouwers en veehouders in dit gebied.

Door de teelt van granen en het grote aantal ondernemers dat agrarisch natuurbeheer uitvoert, is en blijft het gebied uitermate geschikt voor akkervogels. Het versterken van de biodiversiteit wordt verder ondersteund door het benutten van Oldambtster landschapselementen zoals dijklichamen. Juist het contrast tussen de open polders en de groene dorpen en dijken biedt mogelijkheden voor het versterken van de biodiversiteit. Dit en de ruime aanwezigheid van cultureel erfgoed in de vorm van herenboerderijen maakt het gebied steeds aantrekkelijker voor toerisme en recreatie.

Kwaliteiten en kansen Oldambt

- Vruchtbare grond
- Biologische landbouw
- Bodemkwaliteit
- Graangebied
- Grootschalige bedrijven
- Schaalgrootte
- Verkaveling
- Akkervogels

Voedsel keten

Graanteelt voor humaan voedsel in combinatie met andere (biologische) voedselgewassen

Biobased keten

-

Leefomgeving

Sterke inzet op toerisme recreatie door o.a. stimulering van landschapsbeheer (b.v. akkervogels)

“LANDSCHAPPELIJK PAREL OP HET ZAND”

Van noord naar zuid kruisen we door Groningen en komen we via het klei, de veengebieden terecht bij het hoger gelegen zand. Op de hoger gelegen zandgronden van Westerwolde ligt in het natuurrijk Westerwolde een bijna verborgen esdorpenlandschap omringt door hogere esgronden en lager gelegen landbouwgronden (veenkoloniaal landschap). Kortom een parel in het landschap dat door steeds meer mensen als zodanig wordt ontdekt en gewaardeerd. De landbouw kan een belangrijke bijdrage leveren in het conserveren en versterken van deze parel door een geleidelijke overgang te creëren tussen landschappen. Dit biedt kansen voor nieuwe verdienmodellen op gebied van recreatie en toerisme. Net als in de Veenkoloniën zal de landbouwproductie meer verschuiven van kwantiteit naar kwaliteit. In het overgangsgedebied liggen kansen voor andere teelten die regionaal kunnen worden afgezet, maar ook voor leveren van maatschappelijke diensten (water).

Kwaliteiten en kansen Westerwolde

- Natuur & landschapsverbreding
- Recreatief gebruik
- Veenkoloniaal bouwplan
- Kleinschalig landschap
- Combi landbouw-natuur
- Eiwitteelt

Voedsel keten

Hoogwaardige plantaardige eiwitten. Ook andere teelten voor korte ketens

Biobased keten

Teelt en verwerking van vezelgewassen tbv biobased materials

Leefomgeving

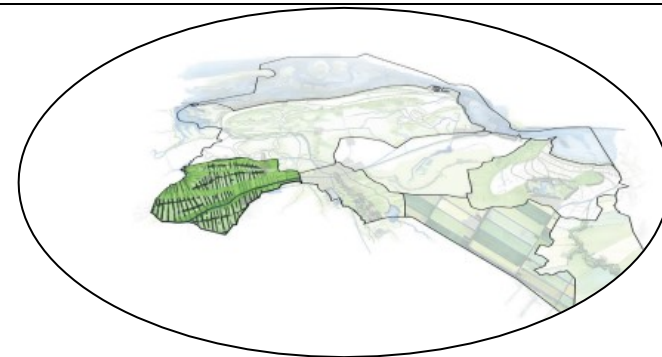
Recreatie en toerisme in landbouw-natuur landschap

“HET-GRONINGER COULISSEN LANDSCHAP”

Daar waar we bij Groningen denken aan de diepe horizon en torens op de kiem, is het Zuidelijk Westerkwartier een gebied waar een hele andere kant van Groningen zichtbaar is. Het landschap met o.a. coulissen van boomwallen. Het grootste deel van de dit gebied zal in de toekomst in gebruik blijven van de melkveehouderij. De percelen zullen grotendeels ingezaaid zijn met een biodiverser en kruidenrijk graslandtype en ook zullen de koeien vaker en langer buiten de stal verblijven. De bedrijfsomvang zal naar verwachting meer passend zijn bij het relatief kleinschalige landschap. Boeren zullen sterker betrokken worden bij het beheer en onderhoud van het landschap en het versterken van de biodiversiteit. Daarnaast zorgen diverse initiatieven vanuit het gebied voor een hogere verwaarding van de landbouwproducten door deze te combineren met streekgebonden kenmerken. De veehouderijbedrijven in het Westerkwartier gaan een belangrijke spil vormen in de voorziening van nutriënten voor de omliggende akkerbouwgebieden. Deze meststoffen zullen na een bewerking -waarbij ook groen gas wordt geproduceerd- worden opgewaardeerd tot hoogwaardige kunstmestvervangers. Vanwege de aantrekkelijkheid van dit Groninger coulisselandschap zullen er op termijn ook meer combinaties vanuit de landbouw komen met recreatie en toerisme. Te denken valt aan ruiterspaden, mountainbike-parcoursen, bed en breakfast.

Kwaliteiten en kansen

- Samenwerking melkveehouderij en akkerbouw
- Melkveegebied
- Kleinschalig
- Extensief
- Verdienvermogen natuur/recreatie
- Korte ketens

Voedsel keten

Veelal melkproductie. Mogelijk te verwaarden met meer streekgebonden kenmerken en kansen in versterken van kringlooplandbouw in samenwerking met akkerbouwers.

Biobased keten

Teelt en verwerking van vezelgewassen tbv biobased materials. Productie van groene meststoffen.

Leefomgeving

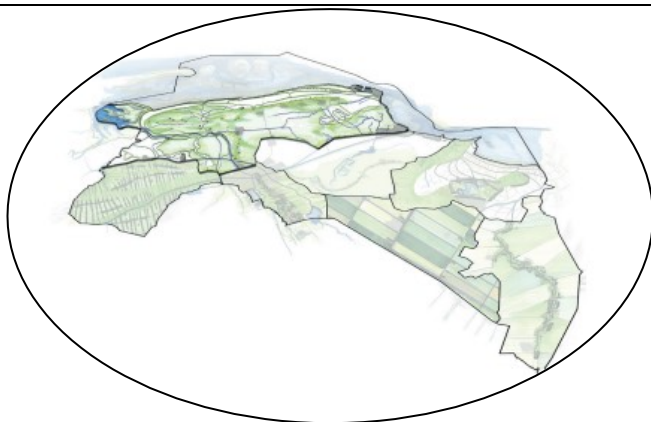
Verder ontwikkelen van aantrekkelijkheid van Groninger coulissenlandschap voor recreatie en toerisme.

“HET AARDAPPEL-PARADIJS VAN DE WERELD”

Met diepe horizon in een monumentaal wierden landschap ligt een belangrijk gebied voor de wereldwijde aardappel productie. Het hier geteelde pootgoed gaat de hele wereld over. De unieke ligging aan de Waddenzee zorgt voor een gezond luchtklimaat waarbij weinig ziektedruk voorkomt. Dit in combinatie met de zeer vruchtbare kleigronden, maakt dat dit gebied ook naar de toekomst blijft behoren tot de beste landbouwgebieden van Europa. Daarmee blijft de landbouw een karakteristieke stempel drukken op het landschap en tegelijkertijd zorgen voor een hoogwaardig product dat een belangrijke rol speelt in de wereldwijde voedselvoorziening. Door het combineren van deze hoogwaardige teelt met granen, suikerbieten en eiwitrijke gewassen, blijven boeren een goed inkomen houden. Ook is er in het gebied volop potentie voor het telen van (biologische) groentegewassen. De toenemende verzilting door zeespiegelstijging biedt naast de uitdaging voor voldoende zoetwater ook een kans om nieuwe kennis en inzichten te verwerven rondom teelten en teeltsystemen die in zilte omstandigheden blijvend kunnen dragen aan het produceren van voldoende voedsel onder uitdagende omstandigheden. Door de samenwerking aan te gaan met veehouders in het gebied zullen nieuwe regionale kringlopen ontstaan.

Kwaliteiten en kansen Wadden & Wierden

- Top poot-aardappelgebied!
- Weinig ziektedruk
- Samenwerking akkerbouw en veehouderij
- Lokale afzet

Voedsel keten

Waardevolle pootaardappelteelt in combinatie met andere (biologische) voedselgewassen

Biobased keten

Verwaarding reststromen

Leefomgeving

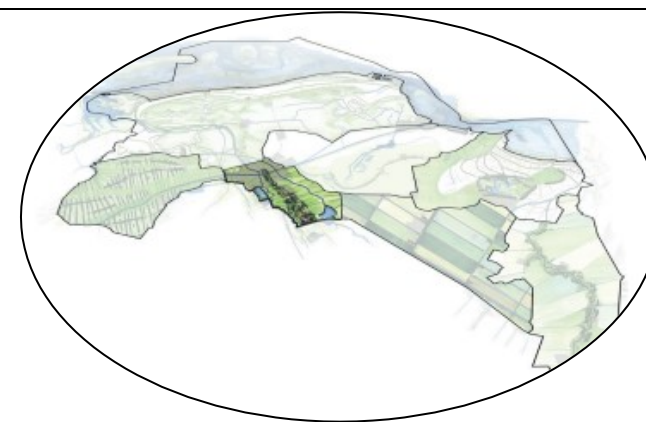
Verdere versterking met toeristische waddenkust en kwaliteiten van het specifieke wierdenlandschap

“WAAR STAD EN LANDBOUW ELKAAR ONTMOETEN”

Op fietsafstand van hartje Groningen kun je zomaar dwalend terecht komen in het Hondsrug gebied ten zuiden van de stad. Het landschap hier is kleinschalig en besloten met aan weerszijden een laag gelegen, zeer open landschap met beekdalen van de Drentse Aa en de Hunze. Een aantrekkelijk gebied om de dynamiek van de stad te ontvluchten en te genieten van het rijke en groene landschap met naast sobere boerderijen ook statige bebouwing in de vorm van buitenplaatsen en villa's. Steeds meer 'stadgers' ontdekken dit parkachtige gebied aan de rand van de stad als recreatiegebied bij uitstek. De landbouw in dit gebied speelt hier in toenemende mate op in door het aanbieden van verse producten rechtstreeks van het land of de koe. Al dan niet van biologische oorsprong. Een welkome aanvulling op het inkomen en door de toenemende vraag naar streekproducten een ontwikkeling met potentie. Daarnaast spelen de boeren in dit gebied een belangrijke rol bij het versterken van de natuur en biodiversiteit in de nabijgelegen natuurgebieden en beekdalen van de Aa en Hunze. De inkomsten die hiermee worden gegeneerd zullen naar verwachting een steeds groter deel vormen van de totale inkomsten van deze boerenbedrijven.

Kwaliteiten en kansen Gorecht & Stad

- Stad-platteland
- Kleinschalige melkveehouderij
- Benutten kansen stad-platteland relatie
- Biologische landbouw
- Biodiversiteitsdiensten
- Landschapsdiensten

Voedsel keten

Kleinschalig toegankelijke keten

Biobased keten

-

Leefomgeving

Landschapsbeheer verder ontwikkelen

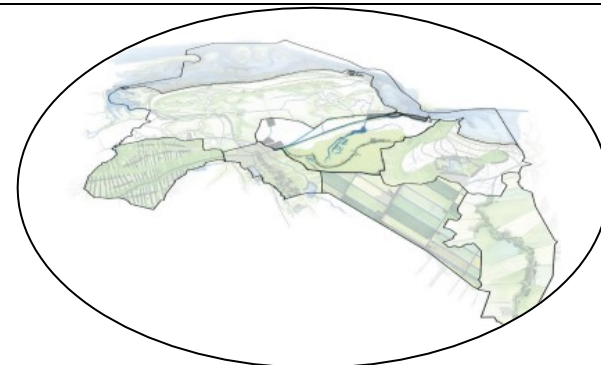
“HET VEEN GEBIEDS-LAB”

Overal in de wereld komen de veengebieden onder steeds meer aandacht te staan. De klimaat opgave maakt juist deze landschappen van belang. Het ontwateren van de gebieden leidt tot veenoxidatie en dus tot CO2 uitstoot. Daarnaast is er bodemdaling waardoor de gebieden zich als een badkuip in het landschap bevinden. Het ontwateren van het veengebied heeft niet alleen consequenties voor de bodemdaling van het gebied zelf maar heeft ook effecten aan de noordelijke kleigronden (verzilting) en zuidelijke zandgronden (verdroging). De tegendruk van het watersysteem uit de veengebieden neemt door de ontwatering af waardoor die verziltings- en verdrogingsproblematieken groter worden.

Het Centrale Woldgebied ligt grofweg ten noorden van het Eemskanaal en is een laaggelegen zeekleigebied. Het Duurswold ligt juist ten zuiden van het Eemskanaal en is een veenontginningsvlakte. Samen vormen ze een weids landschap ten oosten van de stad Groningen, waar grootschalige openheid en kleinschalige bebouwing elkaar afwisselen. In dit gebied (Centrale Woldgebied en Duurswold) liggen op diverse plekken veenpakketten deels onder een dik laag klei, deels aan de oppervlakte. De aanwezigheid hiervan maakt dat de verandering van het landschap de komende jaren in dit gebied nadrukkelijker voelbaar en zichtbaar zal zijn. Verandering van het waterbeheer in het gebied zal leiden tot andere vormen van landbouw. Met andere vormen van (begrazings)beheer in combinatie met nieuwe teelten bijvoorbeeld voor biobased gebruik. Daar ontstaan ook nieuwe afzetmogelijkheden door. De klimaat gerelateerde water opgave heeft niet alleen betrekking op de landbouw. Ook bewoners en andere functies in het landschap hebben hiermee te maken. Dat betekent dat een integrale veranderaanpak voor deze Groninger zone van belang is. Een samenhangende aanpak waarin ecologische, economische en sociale factoren van het gebied hun plek moeten krijgen. Ondanks de spanning die die opgave met zich meebrengt is het ook een kans om een nieuw innovatief perspectief voor het gebied te ontwikkelen. Een gebied in transitie dus. Het veen gebieds-lab.

Kwaliteiten en kansen Centrale Woldgebied & Duurswold

- Samenwerking melkveehouderij en akkerbouw
- Melkveegebied
- Kansen kringloop landbouw
- Bescheiden bedrijfsgrootte
- Nieuwe vormen van technologie toepassing (robots, lichte machines)
- Ontwikkeling van natte teelt concepten b.v. lisdodde t.b.v. nieuwe bouwketens

Voedsel keten

Extensievere melkproductie. Mogelijk aandacht voor meerwaarde voedselconcepten (b.v. gekoppeld aan gebied).

Biobased keten

Ontwikkeling van natte teelt concepten b.v. lisdodde t.b.v. nieuwe bouwketens

Leefomgeving

Vernatting van het landschap

Werktabel Groningse gebieden

Gebied	Kenmerken	Transitie opgave	Kracht	Uitdaging
Veenkoloniën	<ul style="list-style-type: none"> • Grondsoort: zand-dalgrond • Landbouwtype: voornamelijk akkerbouw, aardappelteelt • Unieke karakteristieken: wijken en kanalen, lintbebouwing, openheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Waterbeschikbaarheid • Bodemkwaliteit • Uitspoeling/waterkwaliteit • Stikstofreductie • Landschap 	<ul style="list-style-type: none"> • Eiwit transitie gebied • Verkavelingsstructuur • Relatie productie / verwerking • Vezel-valley • Digitalisering: smart farming 	<ul style="list-style-type: none"> • Zetmeel: aardappel onder druk • Water kwaliteit / beschikbaarheid • Kringlopen met melkvee-akkerbouw
Oldambt	<ul style="list-style-type: none"> • Grondsoort: zware zeeklei • Landbouwtype: voornamelijk akkerbouw, graanteelt • Unieke karakteristieken: grootschalig, open polderlandschap, dijken, Oldambsterboerderijen 	<ul style="list-style-type: none"> • Stikstofreductie • Waterkwaliteit 	<ul style="list-style-type: none"> • Goede grond voor graan • Schaalgrootte + verkaveling • Akkervogels 	<ul style="list-style-type: none"> • Landschapsbeheer • Verwaarden maatschappelijke diensten (b.v. recreatie) • Van veevoer naar humane voeding
Westerwolde	<ul style="list-style-type: none"> • Grondsoort: zand-dalgrond • Landbouwtype: voornamelijk akkerbouw • Unieke karakteristieken: kleinschalig, besloten esdorp-landschap 	<ul style="list-style-type: none"> • Waterbeschikbaarheid • Bodemkwaliteit • Uitspoeling/waterkwaliteit • Natuurherstel • Stikstofreductie 	<ul style="list-style-type: none"> • Beleefbaar landschap • Kleinschalig landschap • Natuur dichtbij 	<ul style="list-style-type: none"> • Combi landbouw-natuur • Landbouw - recreatie • Inpassing bos-strategie • Teelten door droogte onder druk
Zuidelijk Westerkwartier	<ul style="list-style-type: none"> • Grondsoort: zand, veen, klei • Landbouwtype: voornamelijk melkveehouderij • Unieke karakteristieken: coulisselandschap (ZWK) 	<ul style="list-style-type: none"> • Veenoxidatie • Stikstofreductie 	<ul style="list-style-type: none"> • Combi mogelijkheden melkveehouderij-akkerbouw • Kleinschalig landschap, extensieve bedrijven 	<ul style="list-style-type: none"> • Stikstofopgave • Verdienvermogen natuur / recreatie versterken • Landschapsbeheer
Waddenkust en Wierdenland	<ul style="list-style-type: none"> • Grondsoort: klei en zavel • Landbouwtype: Waddenkust voornamelijk akkerbouw, pootaardappelteelt, Wierdenland mix van akkerbouw en melkveehouderij • Unieke karakteristieken: wierden en dijken 	<ul style="list-style-type: none"> • Verzilting • Stikstofreductie 	<ul style="list-style-type: none"> • Top gebied voor pootaardappelen! • Combi mogelijkheden melkveehouderij-akkerbouw 	<ul style="list-style-type: none"> • Verzilting • Minder chemie • Grondprijs • Zoet water beschikbaarheid
Gorecht en stad	<ul style="list-style-type: none"> • Grondsoort: zandgrond • Landbouwtype: melkveehouderij • Unieke karakteristieken: gelegen op Hondsrug. Overwegend kleinschalig landschap met esdorpen, statige villa's en buitenplaatsen, afgewisseld met bossen en graslanden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Veenoxidatie • Stikstofreductie 	<ul style="list-style-type: none"> • Relatie stad-platteland • Kleinschaligheid • Korte ketens 	<ul style="list-style-type: none"> • Meer korte ketens • Biologische landbouw • Landschappelijke diensten (b.v. biodiversiteit)
Centrale Woldgebied en Duurswold	<ul style="list-style-type: none"> • Grondsoort: klei (op) veen • Landbouwtype: mix melkveehouderij en akkerbouw • Unieke karakteristieken: Centrale Woldgebied is een laaggelegen zeekleigebied. Het Duurswold is een veenontginningsvlakte. 	<ul style="list-style-type: none"> • Veenoxidatie • Stikstofreductie 	<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking akkerbouw-melkveehouderij • Kringloop landbouw • Kleinschaligheid • Relatie stad-platteland 	<ul style="list-style-type: none"> • Extensivering • Verbreden gebiedsopgave • Alternatieve teelten passend bij vernatting • Agro-forestry initiatief